

„Przestrzeń kultury — przestrzeń klasztoru
(piśmiennictwo — książka — edukacja)”.

Konferencja międzynarodowa, Warszawa, 10–12 maja 2012 roku

Konferencja zorganizowana przez Instytut Filologii Klasycznej Uniwersytetu im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie skupiła badaczy różnych dziedzin — filologów, historyków, filozofów, bibliotekoznawców, dla których jednak wspólnym mianownikiem są badania nad monastycyzmem. Tematyka obrad była tak rozległa i zróżnicowana, jak wielość definicji kultury, co z jednej strony było plusem, z drugiej utrudniało dyskusję ze względu na odmienną metodologię i zainteresowania. Taki stan rzeczy skazuje niżej podpisaną na subiektywny wybór przedstawionych wystąpień.

Obrady toczyły się przed południem w sesjach plenarnych, w trzech miejscach: pierwszego dnia w Sali UKSW, drugiego w Bibliotece Uniwersyteckiej, trzeciego w klasztorze OO. Dominikanów na Nowym Mieście w Warszawie. Popołudnie pierwszego dnia było najbardziej pracowite, gdyż obrady toczyły się w czterech równoległych sekcjach: *Educatio*, *Lectura* oraz *Claromontana* i *Ex Oriente*. W sumie wygłoszono 51 z 59 zaplanowanych wystąpień.

Sesję otwierającą obrady — *Generalia*, rozpoczął Marek Derwich (Uniwersytet Wrocławski) referatem „Klasztor a kultura przez wieki. Uwagi metodyczne i zarys problemu”. Postawił i przekonywająco rozwinął tezę, iż klasztory jako instytucje religijne nie były stworzone *sensu stricto* w celu tworzenia kultury, niemniej czyniły to niejako na marginesie swojego głównego powołania — życia z Bogiem i na chwałę Boga. Myśl tę rozwinął kolejny referent, Rafał Tichy (Uniwersytet Warszawski), przedstawiając klasztor jako instytucję a-kulturalną na podstawie pism i myśli Bernarda z Clairvaux. W drugiej przedpołudniowej sesji *Origines et pictura* badacze przybliżali początki monastycyzmu. Leszek Misiarczyk (UKSW) w życiu monastycznym pierwotnego chrześcijaństwa dostrzegł realizację ideału filozofii antycznej. Myśliciele antyczni nie czynili zarzutów, że chrześcijaństwo to tylko wiara, a nie filozofia, gdyż według nich celem nauki była kontemplacja Boga i wyrzeczenie się lęków, między innymi przed śmiercią. Pierwsi mnisi tworzący podstawy monastycyzmu realizowali w praktyce ideały filozofii starożytnej. Dominika Budzanowska (UKSW) zaprezentowała mało znaną w Polsce spuściznę historyczno-literacką Bedy Czcigodnego, mnicha benedyktyńskiego z klasztorów Wearmouth, a następnie Jarrow.

W sekcji popołudniowej *Educatio* wygłoszono siedem referatów poruszających kwestie kształcenia w klasztorach, kontaktów zakonników ze środowiskami intelektualnymi. Krzysztof Ratajczak (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) prześledził ustawodawstwo soborowe i synodalne epoki średniowiecza dotyczące szkolnictwa i wychowania, by na tym tle przedstawić edukację klasztorną. Maciej Zdanek (Uniwersytet Jagielloński) podjął tematykę więzi intelektualnej łączącej środowiska klasztorne z Uniwersytetem Krakowskim w XV stuleciu. Barbara Taras (Uniwersytet Warszawski) badała środowiska intelektualne klasztorów

żeńskich XVII stulecia z punktu widzenia historyka języka. Ryszard Mączyński (Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu) zajął się kulturotwórczą rolą *Collegium Regium* i *Collegium Nobilium Scholarum Piarum* na przestrzeni blisko dwóch wieków (1642–1834). Beata Lorens (Uniwersytet Rzeszowski) wybrała klasztor bazyliński w Buczaczu jako przedmiot rozważań na temat edukacji w szkołach bazylińskich w drugiej połowie XVIII wieku. Raisa Zianiuk (Białoruska Akademia Nauk w Mińsku) prześledziła działalność edukacyjną dominikanów zabiańskich w końcu XVIII w. i na początku kolejnego stulecia. O. Marek Miławicki (Klasztor Dominikanów w Krakowie) poddał analizie program nauczania szkoły dominikanów w Nowogródku, istniejącej przy kościele i klasztorze tego zakonu, fundacji wojewody Krzysztofa Chodkiewicza z 1624 r., do której w latach 1807–1815 uczęszczał Adam Mickiewicz.

W drugiej popołudniowej sekcji *Lectura* większość wystąpień skupiała się na kulturze klasztornej widzianej oczami ludzi z zewnątrz: poetów, pisarzy. O zakonnicach — aktywnych twórczyniach mówił jedynie Antoni Czyż (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach), który przedstawiał kulturę literacką benedyktynek chełmińskich na tle literatury epoki baroku. Przedstawiciele Uniwersytetu Łódzkiego Łukasz Szkopiński i Anita Staroń postawili w swych wystąpieniach dotyczących obrazu zakonników i edukacji jezuickiej w literaturze francuskiej końca XVIII stulecia i XIX wieku nieco przewrotną, ale oddającą sedno rzeczy tezę, iż środowiska klasztorne stanowiły negatywną inspirację dla twórców literatury.

W trzeciej popołudniowej sekcji *Claramontana* przeważała tematyka rękopiśmiennej spuścizny klasztoru paulińskiego, zaś w ostatniej tego dnia, *Ex oriente* — działalności kulturotwórczej klasztorów prawosławnych i bazylińskich.

Czwartkowe spotkanie-przyjęcie w podziemiach kościoła kamedulskiego na Bielanych nazwane przez organizatorów „biblicją” było okazją do wymiany poglądów w mniej formalnej atmosferze.

Obrazy piątkowe poświęcono bibliotekom klasztornym. W sesji przedpołudniowej *Armarium et Bibliotheca* ks. Franciszek Wolnik (Uniwersytet Opolski) przedstawił dzieje i zawartość księgozbioru cystersów w Rudach na Górnym Śląsku, który przed katastrofą w 1810 r. obejmował 10–12 tysięcy nieskatalogowanych woluminów. Tomasz Stolarczyk (Uniwersytet Łódzki) zaprezentował siedemnastowieczne zbiory bibliotek dominikańskich w Łęczycy, Łowiczu, Piotrkowie Trybunalskim i Sieradzu. Maria Cubrzyńska-Leonarczyk (Biblioteka Uniwersytecka Warszawska) omówiła starodruki i książki proveniencji klasztornej należące obecnie do biblioteki uniwersyteckiej oraz zaprezentowała znaki własności znajdujące się na poszczególnych egzemplarzach. Zbiory sygnowane były najczęściej exlibrisami i superexlibrisami, tłoczeniami wskazującymi na bibliotekę danego konwentu, rzadziej zakonu. Agnieszka Fluda-Krokos (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) omówiła zawartość biblioteki Karmelitów Bosych w Krakowie na Piasku na podstawie rękopiśmiennego katalogu sporządzonego w roku 1702. Halina Rusińska-Giertych (Uniwersytet Wrocławski) przedstawiła osiągnięcia wydawnicze tłoczni zakonnych działających w Polsce od połowy XVII do połowy XIX w. Tomasz Krzyżak (UKSW) wykorzystał archiwalia znajdujące się w klasztorze franciszkanów w Niepokalanowie, jako materiał do badań nad duchowością i życiem św. Maksymiliana Kolbeego.

W sesji popołudniowej *Custodes et libri* Izabela Wienczek (BUW) mówiła o działalności inkwizytora ksiąg, jezuita Andrzeja Obrębskiego działającego na przełomie XVI i XVII w., zaś Marianna Czapnik (BUW) o ojcu Rafale Morowiczu (1730–1819), bibliotekarzu i kronikarzu zakonu bernardynów. Elżbieta Bylinowa (BUW) zaprezentowała dzieła historyczne i kroniki znajdujące się w bibliotece Kanoników Laterańskich w Mstowie. Joanna Pietrzak-Thébault (UKSW) zajęła się literaturą rycerską, którą gromadzono w księgozbiorach klasztornych. W ostatniej sesji tego dnia *Musica* Ewa Bielińska-Galas (Akademia Muzyczna w Łodzi) przedstawiła myśli św. Augustyna dotyczące wspólnoty chrześcijańskiej w kontekście przekazu repertorium gregoriańskiego. Magdalena Walter-Mazur (UAM Poznań) podjęła próbę odpowiedzi

na pytanie, kim były właścicielki rękopisów muzycznych pochodzących ze zbiorów klasztornych sandomierskich. Ludmiła Sawicka (BUW) zaprezentowała drogi recepcji popularnych arii operowych w środowiskach klasztornych, obierając sobie za przykład konwent Cystersów w Lubiążu. Zwieńczeniem dnia i sesji był koncert wykonany przez Marię Erdman na klawikordach zbudowanych jako kopie instrumentów zabytkowych, w tym jednego należącego do klarysek w Starym Sączu, pochodzącego z XVII wieku. Poprzedził go wykład wykonawczynie na temat instrumentów, techniki gry i repertuaru. Program koncertu zawierał utwory pochodzące z manuskryptu „Arie różnych autorów zebrane Anno 1768”, przekazanego klarysce starosądeckiej Teresie Lozannie Fabiańskiej w 1768 roku. Manuskrypt nie posiada obecnie oprawy. Na czterdziestu dziewięciu papierowych kartach o wymiarach 155x195 mm zapisano 97 utworów kompletnych i dwa niedokończone.

Sobotnie sesje *Loca* i *Testimonia* odbywały się w Sali Prowincjalnej Klasztoru OO. Dominikanów, co przybliżyło uczestnikom realia życia zakonnego, a szczególnie przestrzeni. Adam Żurek (Uniwersytet Wrocławski) w wystąpieniu zatytułowanym *Silesia Sacra* rozważał możliwości odtworzenia przestrzeni klasztorów i kolegiat istniejących na Śląsku przed kasatą w 1810 r. Maja Gąssowska (Warszawa) mówiła o klasztorach dominikanów i cystersów w przestrzeni miejskiej Rewala oraz o kontaktach między przedferomacyjnym społeczeństwem a obydwoma konwentami. Małgorzata Trębska (Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa) przedstawiła analizę mów obłóczynowych w staropolskiej kulturze oratorskiej. Obłóczyny, choć były jedynie „wstępem” do życia zakonnego, gdyż złożenie ślubów profesji mogło się odbyć dopiero po odbyciu rocznego nowicjatu, przez świeckich traktowane były de facto jako „odejście” ze świata świeckiego i oddanie się Bogu. Anna Szylar (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. S. Tarnowskiego w Tarnobrzegu) relacjonowała dzieje klasztoru oraz osiemnastowieczne wydarzenia z perspektywy norbertanek w Imbramowicach, analizując kroniki klasztorne z tego okresu. Konferencję zakończyło wystąpienie O. Maurycego Niedzieli, gospodarza miejsca, który w pięknej mowie przedstawił zawile losy księcia Adama Korybuta w zakonie dominikańskim Jacka Woronieckiego, teologa i rektora Studium Generalnego dominikanów w Warszawie. Ostatnim akcentem spotkania był obiad pożegnalny dla referentów, podczas którego nadal, już nieformalnie, dyskutowano o kulturze w klasztorze.

Olga Miriam Przybyłowicz
(Warszawa)